

**NOVA
UNIVERZA**

DIGNITAS

Revija za človekove pravice

Slovenian journal of human rights

ISSN 1408-9653

Metež in primež

Dimitrij Rupel

Article information:

To cite this document:

Rupel, D. (2017). Metež in primež, Dignitas, št. 75/76, str. 7-14.

Permanent link to this document:

[https://doi.org/ 10.31601/dgnt/75/76-2](https://doi.org/10.31601/dgnt/75/76-2)

Created on: 16. 06. 2019

To copy this document: publishing@nova-uni.si

For Authors:

Please visit <http://revije.nova-uni.si/> or contact Editors-in-Chief on publishing@nova-uni.si for more information.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© Nova univerza, 2018

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA SLOVENSKE
IN MEDNARODNE ŠTUDIJE

**NOVA
UNIVERZA**

EVROPSKA PRAVNA
FAKULTETA

**NOVA
UNIVERZA**

FAKULTETA ZA DRŽAVNE
IN EVROPSKE ŠTUDIJE

Metež in primež (Katalonija v metežu zanikanja, Evropejci pa v primežu Majarja, Marxa, Huntingtona, Rajoya in Junckerja)

Dimitrij Rupel

Ljubljana, december 2017

I. Pravi čas

Nekdanji jugoslovanski predsednik Tito je seveda zavračal kakršnokoli misel o razpadu Jugoslavije. Takšnim mislim se je pravzaprav posmehoval, ko je (nekoč) za pričo trdnosti svoje države imenoval bosansko goro Maglić nad Sutjesko. Evropski diktatorji (Franco, Stalin, Hruščov...) so vsi po vrsti trepetali glede drobljenja svojih posestev. Žal so jih posnemali in jih posnemajo tudi t.i. demokratični voditelji, npr. Mariano Rajoy in Jean-Claude Juncker. Leta 1991 so kritiki slovenske osamosvojitve trdili, da Slovenija ravna v nasprotju z glavnim tokom evropske politike. Sklicujoč se na širitev Evropske unije so govorili: "Zdaj je čas združevanja, ne čas ločevanja." Tedanji slovenski zunanji minister, ki je tudi avtor teh vrstic, se je zapletal v neprijetne prepire s francoskim, ameriškim, celo nemškim veleposlanikom, ki so ga prišli iz Beograda poučevati o politiki glavnega toka in o zgodovinskih zakonitostih. "Kako veste, kakšni časi so zdaj," jim je odgovarjal in vprašal, ali ni sta Evrope "združevala" tudi Napoleon in Hitler? Nemški kancler Kohl in zunanji minister Genscher sta razumela, da imata Nemčija in Slovenija - ne glede na očitne razlike - marsikaj skupnega. Združevanje Zahodne Nemčije z Vzhodno Nemčijo in ločevanje Slovenije (in Hrvaške) od Jugoslavije je urejal isti zakon: *pravica narodov do samoodločbe*. Kohl je govoril: *Kar spada skupaj, naj gre skupaj, kar ne spada skupaj, naj gre narazen*. Na koncu so celo v Beli hiši ocenili, da sta Jugoslavija in Slobodan Milošević na "napačni strani zgodovine".

Glavno vprašanje tukajšnjega prispevka je, ali je danes - po šest-

indvajsetih letih - pravi čas za združevanje ali za ločevanje, in ali se je Katalonija znašla na pravi ali na napačni strani zgodovine? In drugo širše vprašanje: po katerih pravilih deluje evropska zgodovinska mašinerija (32.000 uslužbencev) in kdaj je pravi čas za zgodovinske spremembe, recimo za ustanavljanje novih držav. Kot je znano, je predsednik Evropske komisije Jean-Claude Juncker napovedal, da v času njegovega mandata (2014-2019) ne bo širitve Evropske unije, pred kratkim pa je nasprotoval neodvisnosti Katalonije z argumentom, da bi bila slab zgled, saj bi število članic Evropske unije lahko zraslo do neobvladljivega števila 95. Glede na to, da so ravno takšne besede govorili nasprotniki slovenske osamosvojitve leta 1991, lahko sklepamo, da smo - po 26 letih - še vedno znotraj iste miselnosti oz. istega "glavnega toka evropske politike", iz katerega izhaja, da še ni ali da ni več pravi čas za ureničevanje pravice narodov do samoodločbe. Od kdaj deluje ta glavni tok, kdaj je pravi čas za samoodločbo? Kaj ga določa? Kateri čas je bil pred tem, kaj pride za njim?

II. Pravila zgodovinskega razvoja

Zgodovinska poročila o evropskih dinastijah in življenjepisi vladarjev (npr. Marije Terezije in Franca Jožefa¹), ki jih v zadnjem času ponujajo tudi slovenske založbe; predvsem pa filmi in televizijske serije o dramatičnem življenju okrog britanskega prestola (Elizabeta, Viktorija), nas opominjajo, da so bili nekdanji evropski voditelji večinoma sorodniki, njihove države družinske posesti, njihovi spori in vojne pa tako rekoč zapleti zaradi nasledstva in dediščin. Te spore so tuptam zapletala cerkvena in verska vprašanja, vendar so se - ves čas po vestfalskem kongresu - umikala vprašanju nedotakljivosti držav in veleposestnikov. Francoska revolucija (1789), v nekem smislu pa tudi Napoleonovi osvajalski podvigi so ogrozili takšen red. Kljub njegovi restavraciji na Dunajskem kongresu je bila "škoda" tako rekoč nepopravljiva: na prizorišče, ki so ga plemiči negovali kot svoje vrtove, je vkorakal *novi razred*² podjetnikov in finančnikov, ki je sklenil iz tlačanov narediti delavski razred (proletariat). Bližal se je kapitalizem, njegova

¹ Franz Herre, *Marija Terezija*, prev. Igor Antič, Ljubljana 2015; Gregor Antoličič et al., *Franco Jožef*, Ljubljana 2016.

² Označe "novi", "novejši" in "najnovejši" razred so sposojene od Milovana Đilasa (*Novi razred*, Ljubljana 2014), vendar so uporabljene v drugačnem kontekstu.

popustljivost do starega razreda pa je bila odvisna od okoliščin.

Spomladi 1848, praktično istočasno sta svoja politična programa objavila Karl Marx (*Komunistični manifest*) in Matija Majar Ziljski (*Zedinjena Slovenija*). Oba manifesta sta se ukvarjala z logiko zgodovinskega razvoja in oba sta bila navzkriž s prevladujočo miselnostjo. Seveda se manifesta razlikujeta - tudi glede svojega dometa - in si nasprotujeta, vendar sta oba značilna za evropsko 19. stoletje pa še za poznejše čase. Marx je zgodovino razlagal kot *zgodovino razrednih bojev*, Majar pa - denimo - kot *zgodovino samoodločbe narodov*. Na podlagi Marxovega programa je leta 1917 nastala Sovjetska zveza, leta 1945 pa Jugoslavija. Na podlagi Majarjevega in podobnih programov so se osvobodili mnogi narodi in razpadle mnoge države, med drugimi Sovjetska zveza in Jugoslavija. (Majarjev program se je delno uresničil po letu 1917.) V Jugoslaviji sta narodno gibanje spodbudila srbski *Memorandum SANU* (1986) in *Nova revija* (1987). Leta 1991 je nastala samostojna država Slovenija. Kmalu potem se je v ZDA s svojo razlago zgodovine oglasil Samuel Huntington, ki je domneval, da po hladni vojni ne bo več spopadov med državami oz. med narodi, ampak med *civilizacijami oz. kulturami*.³ Imamo potemtakem pet hipotez o zgodovinskem razvoju:

1. dinastični boji
2. razredni/socialni boji,
3. meddržavni spori in vojne,
4. narodni/državlanski spori,
5. trk civilizacij - npr. med zahodno in muslimansko civilizacijo.

III. Vprašanje igralske zasedbe

Poglavitni zgodovinski dogodki (francoska revolucija, prva in druga svetovna vojna, hladna vojna, celo jugoslovanska kriza) so pogosto kombinacije socialnih, državljanskih in mednarodnih sporov. Vse vojne so vsebovale narodne oz. nacionalne komponente. To ne velja le za Napoleona, ampak tudi za Mussolinija, Hitlerja, Stalina... Napoleon je želel zaježiti nemški vpliv (z Ilirskimi provincami pa nemški dostop do Jadrana), fašisti in nacisti so se

³ Samuel Huntington je prvi prispevek o spopadu civilizacij ("The Clash of Civilizations?") objavil leta 1993 v *Foreign Affairs*, pozneje (1996) pa je svoje vprašanje razširil v knjigi *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.

izživljali nad Judi, Slovani, Romi itn. Poudarjen nacionalni značaj je imela *jugoslovanska kriza*, ki je uprizorila krvave boje med Srbi, Hrvati in Bošnjaki.

Dodaten zaplet predstavlja slovenski primer, saj se o Sloven-
cih pogosto govori kot o *narodu služabnikov*, *narodu hlapcev* ali celo o *narodu-proletarcu*. Ivan Cankar pri svojih rojaki pogreša samozavest, izobražencem pa naroča, naj jo prebudijo, da bodo čutili v sebi: »Na meni, na mojih plečih, na plečih delavca proletarca, sloni bodočnost slovenskega naroda, naroda-proletarca!«⁴ Zgodba o narodu-proletarcu je stara sto let in v tem času so proletarci izginili s prizorišča oz. so se spreobrnili v ne popolnoma definiran najnovejši razred poznega socializma, v nekakšno omrežje podjetnikov, finančnikov, lobistov, piarovcev, državnih in strankarskih predstavnikov... Kaj pa narodi?

Marksisti nas učijo: kapitalisti (meščanstvo, buržoazija) izkoriščajo delavski razred, da jim prideluje dobiček in kopiči kapital. S tem pa si tudi "kopljejo grob", saj se bo delavski razred slejko prej zavedel izkoriščenosti, izvedel revolucijo in vrgel kapitaliste z oblasti.⁵ Z drugimi besedami, na prizorišče, s katerega so nekoč kapitalisti pregnali plemiče, bo zdaj vstopil *novejši razred*, delavski razred, ki bo pregnal *novi razred*, tj. kapitaliste. To je bistvo oktobrske revolucije in poznejših drugih revolucij v dvajsetem stoletju (po letu 1917). Preprosto povedano:

1. *novi razred* (podjetniki, finančniki) je pregnal *stari razred* (fevdalce, plemstvo),

2. *novejši razred* (proletariat) je pregnal *novi razred* (finančnike in podjetnike).

Če sprejmemo takšno razlago in če se spomnimo, da so socialistične države, v katerih je veljala oblast proletariata, propadle leta 1991, se moramo vprašati, kdo bo na izpraznjenem prizorišču igral vlogo *najnovejšega razreda*? Kdo je/bo pregnal z odra socializem in delavski razred? Samuel Huntington domneva, da te vloge ne bo igral družbeni razred, ampak *civilizacija* oz. *kultura*.⁶

Pri soočanju Marxa in Huntingtona moramo biti previdni. Huntington ne govori o bojih med razredi. Nekoč, pravi ta avtor, so se

⁴ Ivan Cankar, "Slovenska kultura, vojna in delavstvo" (predavanje v Ljubljani 1918)

⁵ Tako je leta 1848 v *Komunističnem manifestu* razmišljal Karl Marx. Glej Karl Marx, *Komunistični manifest*, Ljubljana 2009.

⁶ Samuel Huntington je prvi prispevek o spopadu civilizacij ("The Clash of Civilizations?") objavil leta 1993 v *Foreign Affairs*, pozneje (1996) pa je svoje vprašanje razširil v knjigi *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*.

vojskovali monarhi in države, v prihodnosti pa nas čakajo *vojne med kulturami*. Pri tem sklepanju nastane zadrega, saj razredov ni mogoče - razen v najstrožjih revolucionarnih razlagah - enačiti s celimi družbami oz. državami, saj razredi praviloma obstajajo znotraj držav. Seveda lahko takšno razmišljanje tudi zavržemo s pojasnilom, da sta bila socializem in proletariat začasni zablodi in utvari, ki sta preprosto izginili iz zgodovine; na oder pa se je - podobno kot po francoski revoluciji - vrnil stari režim. Žal je bilo za vrnitev starega režima potrebnih več kot sedemdeset let. Vendar poleg razredov znotraj držav pogosto obstajajo tudi narodi. Poleg razrednega, strankarskega, ideološkega... pluralizma poznamo tudi pluralizem narodov. V nekaterih pluralnih družbah so razlike formalizirane s federalno (konfederalno, kantonalno...) ureditvijo, za zgled pa lahko služita Belgija in Švica. Temu zgledu so se želeli približati tvorci *bosansko-hercegoveškega* oz. *Daytonskega sporazuma*.

IV. Samoodločba je skladna z utrjevanjem Evropske unije, to pa je nujno zaradi trka civilizacij

Bistveno vprašanje je: kako naj si razložimo osamosvojitvena (osvobodilna, secesionistična, separatistična...) gibanja Slovencev, Škotov, Kataloncev, Kurdov...? Gre za zapoznele mednarodne ali državljanske vojne; ali morda za novo paradigmo, ki jo napoveduje Huntington?

Odgovor nekoliko zapletajo definicije in jezikovna vprašanja. Z definicijami so bile težave že ob nastanku SHS oz. prve Jugoslavije. Že v Versaillesu, pozneje pa v različnih deklaracijah, pri katerih so sodelovali predstavniki avstroogrskih južnih Slovanov in Karađorđevićeve Srbije, so svobodno in trenutnim razmeram primerno prevajali izraza *ljudstvo* in *narod*. (V slovenščini *narod* pomeni *etnično skupnost*, ki teži k državnosti; udomačila se je tudi definicija *nacije* kot *narodne države*. Srbsko besedo *narod* Slovenci prevajamo z *ljudstvom*.) V več pomembnih listinah je govor o Slovencih, Hrvatih in Srbih kot enem samem, nemara *troedinem narodu*, ki uporablja *srbsko-hrvaško-slovenski jezik*. Po drugi svetovni vojni so komunisti po sovjetskem zgledu hoteli ustanoviti enoten *jugoslovanski narod*. Sledovi te težnje so vidne celo v Kardeljevi "konfederalistični" ustavi iz leta 1974, ki je propagirala štiri protislovne cilje:

1. pravico narodov do samoodločbe in odcepitve,
2. bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov,
3. položaj Zveze komunistov kot vrhovnega varuha enotnosti in
4. uresničitev načela komunizma "vsak po svojih sposobnostih - vsakemu po njegovih potrebah".⁷

Tej kombinaciji protislovnih ciljev se ne smemo čuditi, saj je njen avtor že leta 1939 zagovarjal minljivost in spajanje narodov.⁸ V sovjetskem in v jugoslovanskem primeru je bila državna enotnost - v sovjetskem primeru tudi enotnost vojaškega zavezništva, kot je bil Varšavski pakt - zavarovana s komunističnim centralizmom in formulami, kot je bila "diktatura proletariata".

V mnogih zahodnoevropskih državah z narodom/nacijo razumejo državo, in svojim narodom ne priznavajo pravice do samoodločbe ali odcepitve, odklanjajo pa tudi federalistične in kakšne druge pluralne rešitve. Takšne so razmere v Franciji, v Italiji in v Španiji. V nekaterih primerih dopuščajo jezikovne manjšine, njihova "nacionalnost" pa ostaja nespremenjena. V Italiji gre za slovensko govoreče Italijane. Okrog teh vprašanj sta se Španija in Katalonija razlikovali in spoprijemali dolga leta, nazadnje letos v zvezi z referendumom. Španske oblasti kljub izdatni in dostojni nacionalni zgodovini (frankovsko cesarstvo 801, ustava iz leta 1585...) *Kataloniji ne priznavajo nacionalnosti*, tej miselnosti pa se je pridružila Evropska komisija. Osamosvojitev Kurdiv in nastanek Kurdistana iz delov Iraka, Turčije, Irana in Sirije gotovo ne spadata v "glavni tok" njene politike, ki pa po drugi strani vsebuje lekcije iz škotskih referendumov. Po najnovešem, sicer neuspešnem referendumu⁹ britanski politiki svobodneje uporabljajo izraz "škotska nacija". Problem je v tem, da po brexitu ta tok peša.

Junckerjeva panična izjava o povečevanju števila držav članic (do številke 95) in o tem, da bi se samostojna Katalonija izključila iz EU, je mimogrede zmanjšala verodostojnost evropske politike. Ta izjava močno spominja na izjavo nekega sogovornika avtorja teh vrstic leta 1991.¹⁰ Rečeno je bilo, da razdelitev Jugoslavije ne pride v poštev, saj bi v tem primeru lahko Francija v bruseljskem

⁷ Cf. *Ustava Socialistične republike Slovenije*, Ljubljana 1974, str. 11, 30, 33.

⁸ Edvard Kardelj, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Ljubljana 1970, str. 54.

⁹ Škotski referendum o neodvisnosti se je zgodil jeseni 2014. Na vprašanje, ali naj Škotska postane neodvisna država, je pozitivno odgovorilo 44,7% volivcev.

¹⁰ Gre za italijanskega zunanjega ministra Giannija de Michelisa, ki je pozneje postal prijatelj Slovenije.

poveljstvu namesto enega zahtevala deset ali več komisarjev. Iz teh odgovorov je mogoče sklepati, da se bruseljsko poveljstvo boji predvsem za erozijo svojega položaja, saj Evropska komisija ne bi prenesla večjega števila komisarjev, razširitev pa bi prizadela tudi Evropski svet. Edini organ, ki zaradi morebitne reorganizacije (=razdelitve na večje število manjših članic) ne bi bil prizadet, je Evropski parlament, kaj pa si o njem mislijo v Komisiji in Svetu, je tudi znano. (Ne neupravičeno ga podcenjujejo.)

Nekako v skladu s Huntingtonom lahko rečemo, da se v našem času evropske države ne bodo vojskovale med seboj, vendar čas samoodločbe evropskih narodov še ni minil, kar pomeni, da se utegne Evropska unija v prihodnosti še reformirati. Njene reforme bi - zaradi večjega števila držav članic - po vsej priliki zahtevale uvedbo predsedniškega sistema in spremenjen položaj Sveta, ki bi lahko postal bolj podoben ameriškemu Senatu. Takšne spremembe pa niso nujne le zaradi narodov, ki se hočejo osamosvojiti, in zaradi držav, ki ponižno čakajo v čakalnici (balkanske države), ampak tudi zaradi trka civilizacij, ki ne zahteva le trdnosti posameznih tradicionalnih držav, ampak utrditev celotne Evrope.

